

СЁЗЛЮК

Аллагъны Къозусу – Иса Месигъге «Аллагъны Къозусу» деп де айтыла, неге тюгюл де Аллагъ Ону гъар инсанны гюнагълары саялы къурбан этген.

Ашлыкъ Тюшюмню байрамы – ашлыкъ тюшюм къайтарылып битген сонг обтгерилеген байрам. Ягъудилер бу байрамны Азатлыкъ (Пасха) байрамындан сонг эллинчи гюн обтгере болгъан.

Бабил – Иса Месигъ бу дюньягъа гелгинче алдын заманларда Бабил пачалыгъы исрайыл халкъыны рагъмусуз душманы болгъан. Янгы Разилешивде «Бабил» деген сёз тапшурмалы къайдада Иблисни гъакимлик этивюн белгилей.

Баш дин къуллукъчулар – жамият масъалаланы чечивде ягъудилени инг де таъсири артыкъ болагъан дин къуллукъчулары. Кёбюсю баш дин къуллукъчулар оър мажлисте гире болгъан. Исаны заманында олар бары да дегенлей бир нече белгили уягълюлерден чыкыгъан болгъан.

Гъарун – Мусаны агъасы. Дин къуллукъчуланы борчларын юрютмеге ва исрайыл халкъы учун Аллагъгъа къурбан этмеге янгыз Гъарунну ва ону наслусундагъыланы ихтияры болгъан.

Гъирод – арт-артындан гъакимлик этген дёрт пачаны аты. 1) Уллу Гъирод – бютюн Паластинге гъакимлик этген ягъуди пача. О гъакимлик этеген заманда Иса Месигъ тувгъан. 2) Гъирод Антипа – Уллу Гъиродну уланы, Галилеяны пачасы. 3) Гъирод Агърипа I – Уллу Гъиродну уланыны уланы. О Паластинге гъакимлик этген, Исагъа иман салгъанланы вагъши кюйде гъызарлап юрюген.

Гъомора – Облю денгизни ювугъундагъы тюзлюкде ерлешген эки шагъарны атлары Содом ва Гъомора болгъан. Аллагъ, Содом ва Гъомора шагъарларда яшайгъан адамланы гюнагълары саялы ялын ва кюкюрт явдуруп, бу эки де шагъарны дагъытгъан.

Давут – Ягъуданы тухумундан чыкыгъан Исрайылны инг белгили пачасы. Ягъуди пайхаммарлар дюньягъа гъакъ кюйде гъакимлик этежек Месигъ Давутну наслусундан болажакъ деп алданокъ билдире болгъан.

Давутну Наслусу – Исрайылны пачасы болмагъа тарыкълы болгъан Месигъни гелмеклигин къаравуллап тургъан ягъудилер Огъар шолай деп де айта болгъанлар.

Дин къуллукъчу – ягъудилерде Ерусалимдеги ибадатханада этилеген къурбанны Къанунгъа къыйышывлу кюйде юрютеген адам болгъан.

Дин къуллукъчуланы башчысы – ягъудилени аслу дин къуллукъчусу. Къанунну талапларына гёре, бир-бир дин адатланы янгыз о кютюп бола болгъан. Мисал учун, ибадатхананы Инг Сыйлы Ерине гирмеге янгыз ону ихтияры болгъан. О оър мажлисте башчылыкъ эте болгъан.

Забур – ягъудиче «йырлар». Шу ортакъ атны тубюнде Сыйлы Язывланы айрыча бир китабы болгъан ягъудилени 150 дин йыры жыйылгъан. Оларда Аллагъ инсанланы оълумден къутгъаргъаны саялы, Огъар шюкюрлюк этиле, бирлеринде Аллагъны зорлугъу ва сюювю суратлана яда ялбарывлар бериле.

Ибадатхана – Ерусалимде ерлешген ва бютюн дюньядагъы ягъудилени дин марказы болгъан. Ягъудилер оъзлени къурбанларын янгыз шонда этгенлер. Ибадатхана башлап янгы девюрден алда 10-нчу асруда Сулайман пачаны заманында къурулгъан. Янгы девюрден алда 6-нчы асруда бабиллилер ону дагъытгъан. Сонг ибадатхана янгы девюрден алда 5-нчи асруда ягъудилер есир болуп тургъан Бабилден къайтгъандан сонг янгыртылгъан. Янгы девюрню 1-нчи асрусунда Гъирод пача ону башгъача этип къургъан. 70-нчи йылда Ерусалимдеги башгётеривню тозагъан заманда Рум асгерлер ибадатхананы дагъытгъанлар ва шо замандан берли ибадатхана дагъы янгыртылмагъан.

Ибрагъим – Аллагъу-Таала оъзю булан разилешив бегетген пайхаммар. Исрайыл халкъы ондан баш ала. Ибрагъим Аллагъгъа тынглаву ва амин болгъан, Огъар толу кюйде инангъан.

Илияс – Эсги Разилешивдеги инг сыйлы пайхаммарланы бириси. Исрайыл пачалыгъына гъакимлик этеген Агъав ва ону къатыны ялгъан аллагълагъа сужда къылагъаны саялы, Илияс олагъа Аллагъны каламын айтып тургъан. Ягъудилер Месигъни бу дюньягъа гелмеклигин Илияс гъазирлемеге герек деп инангъанлар.

Инсанны Уланы – Иса Оъзюне шолай деп айтгъан. Бир якъдан, ягъудилени бир-бир Сыйлы Китапларында Месигъге шолай ат берилген. Шо атны къолламакъ булан Иса Оъзю Месигъ ва Пача экенин гёрсетмеге суйген. Бирдагъы якъдан, ягъудилени тилинде шо сёз тагъым янгыз «инсан» деген маънаны бере. Иса ону шо маънасында къоллагъан буса, шону булан О Оъзю бары да ягъындан, айрокъда башына тюшген азаплар ва оълум булан, оъзге инсанлардай болуп къалгъанын айтмагъа суйген.

Исагъа иман салгъанланы жыйыны – бу сёз тагъым эки маънада къоллана: 1) Иса Месигъге иман салгъанланы чакъда-чакъда бирче бир ерге жыйылагъанлары. 2) Исагъа иман салгъанланы ер юзюнде яшайгъан барысы да.

Исгъакъ – Ибрагъимни ва Сараны уланы, исрайыл халкъыны ата-бабасы, Якъубну атасы.

Къанун – ягъуди динни аслу талапларыны жыйымы. Бугъар Таврат деп де айтыла. Къанунну юрютмек бары да ягъудилер учун борч. Къанун Иса тувгъунча хыйлы асурулар алда ягъудилер учун Аллагъдан Муса пайхаммаргъа берилген. Къанунда инсанны яшавуну аслу къайдалары ва ону турушунда гери урулагъан затлар, ондан къайры да кёп санавдагъы адатлар, ашны, ят уълкелилер булангъы аралыкъланы ва оъзгелерини гъакъында язылгъан.

Къурбанлыкъны салагъан ер – гъайванланы къурбан этмек учун, ташдан, балчыкъдан яда темирден этилген гётеринки ер. Къурбанлыкъ шонда салынып, Аллагъ учун яллатыла болгъан. Исаны заманында ягъудилени къурбанлыкъ салагъан ери ибадатханада ерлешдирилген. Къурбан этмеге янгыз дин къуллукъчуланы ихтияры болгъан.

Левийлер – дин къуллукъчулар болмаса да, ибадатханада кюйлер согъуп, Аллагъгъа макътав этмеге, къурбан этмек учун гъайванлар онгармагъа кёмек этеген ва шолай оъзге ишлени юрютеген адамлар. Ондан къайры да, олар Къанунну уйрене болгъан ва халкъны арасында муаллимлер йимик иш гёре болгъанлар. Шоланы ягъуди халкъны он эки тухумундан бири болгъан Левийни наслусуну этмеге ихтияры болгъан. «Левийлер» деген ат да шо тухумну башчысыны атындан амалгъа гелген.

Манна – Мусаны башчылыгъы булан дангылда айланагъан исрайыллылагъа Аллагъ йиберген азыкъ, рызкъы.

Маясыз экмекни байрамы – Пасхадан сонг шо гъазиринде етти гюнню ичинде белгиленген байрам. Шо байрамны вакътисинде экмеклени янгыз маясызын ашамагъа ихтияр бериле болгъан.

Мелгъиседек – Салим деген ерни пачасы, дин къуллукъчу. Ибрагъим пайхаммар давда оъзюне тюшген затлардан он пайындан бир пайын огъар берген. Шондан сонг Мелгъиседек Ибрагъимге Аллагъны рагъмусун тилеп дуа этген.

Месигъ – грекче «Христос». Исагъа айтылагъан атлардан бириси. Бу сёзню маънасы «танглангъан» демекдир. Бу дюньягъа къутгъарылыв гелтирмек учун, Аллагъ Иса Месигъни танглагъан.

Муса – пайхаммар, Исрайылны инг белгили дин ва сиясат ёлбашчысы. О оъзюню халкъын Мисридеги есирликден чыгъаргъан. Муса Аллагъ оъзюне берген Къанунну халкъгъа етишдирген.

Нугъ – пайхаммар. Аллагъу-Таала бу дюньяны сув алдырып дагъыт-гъанча, Ону буйругъу булан Нугъ уллу геме къургъан, уягылюсю булан ону ичине гирип, оylumден къутгъарылгъан.

Оър мажлис – ягъудилени башын тутгъан къурум. Ону дуван этмеге ихтияры да болгъан. Онда 70 адам болгъан. Исаны заманында, ягъудилер Рум империяны гъакимлигини тюбюнде турагъанда, Оър мажлисни инг аслу гъукмулары янгыз оланы топурагъындагъы Рум гъакимлери тасдыкъ этгенден сонг гючге кирген.

Пайхаммарлар – Аллагъны каламын эшитип, шону инсанлагъа билдирегенлер. Исаны заманына ерли ягъудилени кёп пайхаммарлары болгъан. Пайхаммарлар ягъудилени инг башлап Аллагъны аслу буйрукъларын кютмеге, бир-бирине зарал этмей турмагъа ва таза юрекли болмагъа уйретген. Ягъудилени арасында пайхаммарланы китапларыны бек абуру болгъан.

Пасха – ягъудилени аслу байрамы. Шо байрамда олар оьзлени ата-бабалары Мисриде къул болуп тургъанлыкъдан къутгъарылгъанын эсге ала болгъанлар. Пасха байрам гъар йыл апрель айда оьтгериле болгъан. Байрам аш учун Пасханы гюнюнде кьозу союлмагъа тарыкълы болгъан.

Саддукейлер – Къанунгъа айрокъда бек къуллукъ этеген билимли ягъудилер. Саддукейлер Къанунда язылгъандан къайры башгъа затны къабул этмегенлер. Масала, олар оьлюлер къыяматгюн тирилегенликге инанмагъанлар, неге тюгюл Къанунда шо гъакъда айтылмагъан.

Сара – Ибрагъим пайхаммарны къатыны, Исакъны анасы.

Синагог – Сыйлы Язывланы охумакъ учун ва дуалар этмек учун ягъудилер жыйылагъан бина. Синагогларда шолай жыйынлар гъар сонгюгюн оьтгериле болгъан. Синагогларда Сыйлы Язывланы охумагъа ва оларда язылгъан затланы англатмагъа гъар ягъудини ихтияры болгъан. Ягъудилер яшайгъан гъар шагъарда шолай синагоглар болгъан. Шолар, адатлы гъалда, оланы яшавуну марказлары болгъан, синагогну башчысы буса инг абуру адамлардан бириси болгъан.

Содом – къара: Гьомора.

Сонгюгюн – ягъудилерде сыйлы саналагъан гюн. Мусаны Къанунуна гьере, шо гюн Аллагъыга ибадат этмекден оьзге ишни кютмек гери урула болгъан. Янгы гюн ягъудилерде гюн артылгъан сонг башлана болгъан. Шо саялы, жумагюн гюн артылып сонгюгюн гюн артылгъанча, ишлемек гери урула болгъан.

Сувгъа чомдуруп, Аллагъыга тапшурув – Исагъа иман салгъан сонг бир керен кютюлеген адат. Бу адат кютюлегенде, бир адам башгъасын, гьенгюллю кюйде бир аз замангъа сувгъа чомуп, ону Аллагъыга тапшура.

Бу адат Аллагъыга тапшурулгъан адам бары да гюнагълардан таза-лангъанын ва о янгы яшав башлагъанын белгилей.

Сулайман – Давутну уланы, Исрайылны Давутдан сонггъу пачасы. Сулайман гъакимлик этеген заманда Исрайыл пачалыгъы яхшы оьсюп гетген. Сулайман Ерусалимде инг биринчи ибадатхананы къурдургъан.

Сыйлы чатыр, Шагъатлыкъ этеген чатыр – ибадатханасы къурулгъанча, исрайыллылар Аллагъыга сыйлы чатырда сужда къылгъанлар ва къурбанларын этгенлер.

Сююнч Хабар – грекче «Инжил». Аллагъу-Тааланы исрайыллылагъа этген ваьдаларын кютюв. Шо ваьдалар Иса Месигъден таба яшавгъа чыкъгъан, Ондан таба бары да инсанлагъа къутгъарылыгъа багъып ёл ачылгъан – муна гъар инсангъа Аллагъдан гелген Сююнч Хабар.

Тамазалар – Исаны заманында ягъудилени арасындагъы абуру адамлар. Олагъа бир-бир дин адатланы юрютмек ва жамият борчлар тапшурула болгъан. Адатлы кюйде, гъар синагогда бир нече тамаза бола болгъан.

Фарисейлер – ягъудилени арасында тувулунгъан дин ва сиясат бёлук. Исаны заманында оланы уллу таьсири болгъан. Фарисейлер адамланы янгыз Къанунну тюгюл, ондан сонг чыкъгъан дин адатланы ва мердешлени де къатты кюйде юрютмеге борчлу эте болгъанлар.

Хач – бир-бирине бегетилген эки агъач багъана. Хачны бир багъанасы ерге, экинчиси буса огъар гьенделен къагъыла. Буланы кьошуму «Т» гъарпгъа ошай. Этген гюнагълы ишлери, жинаятчылыкълары саялы бир-бир адамланы румлулар хачгъа иле болгъанлар. Адамланы жазаламакъ учун, оланы мыхлап, хачгъа илгенлер ва шо адамлар оьлгюнче илинген кююнде тургъанлар.

Элчи – грекче «апостолос». Аллагъ сайлап йиберген адам. Огъар ихтиярланы Иса Месигъ берген. Исаны башлапгъы он эки якъчысы биринчи элчилер болуп токътагъанлар.

Юнус – уьч гюн балыкъны ичинде тургъан пайхаммар.

Якъуб – Исакъны уланы, огъар дагъы да Исрайыл деп де айтыла.

Ясакъчылар – Рум пачасы учун хазнагъа акъча жыягъан къуллукъчулар. Жыйгъан акъчасындан олар оьзлеге де азны кьоймай болгъанлар, шо саялы ягъудилер оланы бек суймей болгъанлар.

Ят халкълар – Исаны заманында ягъудилерден къайры къалгъан бары да халкълар ялгъан аллагъылагъа къуллукъ эте болгъанлар, олар ят халкълар деп гьисаплана болгъанлар.